

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.9.6>

Volume 5/2 Fall

2021 p. 96-113

İKTİDAR VE ETİK: BİR İKTİDAR SAHİBİ OLARAK LİDER ETİĞİ

POWER AND ETHICS: THE LEADER'S ETHIC AS HAVING POWER

Recep ŞEHİTOĞLU*

ORCID ID: 0000-0001-6855-4841

ÖZ

Bu çalışmada iktidar-etik kavramları üzerine sosyal bilimler literatüründe yer alan farklı tanımlamalar dile getirilmiş ve iki kavram arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Burada özellikle Heywood, Foucault, Gramsci, Canetti, Russell ve Weber'in iktidar kavramına dair tanımlamalarına yer verilmiş ve iktidar kavramı bu kapsamda ele alınmıştır. Bununla beraber etik kavramı ise Pieper, Badiou ve Kant'ın tanımlamalarından hareketle irdelenmiştir. Öte yandan çalışmada iktidar-güç ve etik-ahlak kavramları arasındaki benzerliklere değinilmiş olup özellikle etik-ahlak ilişkisinin iktidardaki anlamına dair bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Ayrıca protestan ahlakı, kalvinizm ve püriterianizm kavramlarına dair bir açıklama yapılarak bu kavramların etik-ahlak ilişkisine yansımaları irdelenmiştir. Burada özellikle protestan ahlakı kalvenizm, pietizm, metodizm ve baptist adlı dört farklı taşıyıcı kapsamında ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Frankfurt okulu ve kültür endüstrisi ilişkisine değinilmiştir. İlaveten bu çalışmada bir iktidar sahibi olarak liderde bulunması gereken etik değerlerin önemi ve liderin etik değerler özelinde sorumlğunun neler olduğu tartışılmıştır. Bu tartışmalar yapılırken özellikle lider tanımlamasına dair bir açıklama getirilmiş ve söz konusu kavramın sosyal bilimlerdeki karşılığı da incelemeye tabi tutulmuştur. Burada özellikle etik kavramının liderin kendi

* Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı, Uluslararası Öğrenci Koordinatörü, E-mail: recepsehitoglu@gmail.com.

benliğinde yer bulması gerektiği ifade edilerek bir liderin nasıl daha hakkaniyetli olacağına dair önerilere yer verilmiştir. Bu kapsamda bir liderde olması gereken özellikler ve etik çerçevede bir liderliğin nasıl yapılması gerektiği hususunda ise ayrıca tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *İktidar, Etik, Lider, Sosyal Bilimler, Etik Değerler, Ahlak.*

ABSTRACT

In this study, different definitions on the concepts of power-ethics were expressed and the relationship between the two concepts was analyzed in the social sciences literature. In this context especially Heywood, Foucault, Gramsci, Canetti, Russell and Weber's definitions of the concept of power were given and the concept of power was discussed. In addition, the concept of ethics has been examined based on the definitions of Pieper, Badiou and Kant. On the other hand, in the study, the similarities between the concepts of power-force and ethics-morality are mentioned and an evaluation is given especially on the meaning of the ethics-morality relationship in power. In addition, an explanation was made about the concepts of protestant ethics, calvinism and puritanism, and the reflections of these concepts on the ethical-moral relationship were examined. Here, especially the protestant morality has been discussed within the scope of four different carriers called calvenism, pietism, methodism and baptist. the relationship between the Frankfurt school and the culture industry was also mentioned in the study. In addition, in this study, the importance of ethical values that should be found in the leader as a power holder and the responsibility of the leader in terms of ethical values are discussed. While these discussions were being held, an explanation was made about the definition of leader, and the equivalent of the concept in social sciences was also examined. Here also, it is stated that the concept of ethics should take place in the leader's own self, and suggestions are given on how a leader can be more equitable. In this context, recommendations were also made on the characteristics that a leader should have and how a leadership should be done in an ethical framework.

Key Words: *Power, Ethics, Leader, Social Sciences, Ethical Values, Morality.*

Giriş

İktidar ve etik kavramları arasındaki ilişkinin nesnel bir şekilde analize tabi tutulması için öncelikle kavramların ne olduklarına dair bir tanımlama yapmak gerekmektedir. Bahse konu bu kavramlar sosyal bilimlerin hemen her alanında kendine yer bulmakta ve çok geniş bir içeriğe haizdir. Bu kavramlar; felsefe, sosyoloji ve siyaset gibi mecralarda otorite olarak kabul edilen birçok düşünür tarafından tanımlanmış ancak yine de bu kavramlar üzerine tam manasıyla ortak kabul görmüş bir tanımlama söz konusu değildir. Bununla beraber sosyal bilimlerde sıkça rastladığımız kavramların yanlış kullanılması (bilerek ya da bilmeyerek) iktidar ve etik kavramlarının kullanılmasında da söz konusu olmuştur. İktidar daha çok güç sözcüğü ile etik ise daha çok ahlak sözcüğü ile karıştırılmaktadır. Makalede bu karışıklığı gidermek adına söz konusu kavramların da açıklanması yoluna gidilmiştir. Bununla beraber ahlakın iktidar üzerindeki etkisi tartışılmış ve protestan ahlakı, kalvinizm, püriterianizm gibi kavramların bir sivil toplumun inşa edilmesi üzerindeki etkisi irdelenmiştir. İlâveten bir iktidar sahibi olarak liderde olması gereken etik/ahlaki değerler bu çalışmaya konu olmuştur.

İktidar Kavramı ve Tanımları

İktidar kavramı Türkçede, “bir işi gerçekleştirmek için gereken kuvvet, muktedir olma, yapabilme, takat, kudret, kabiliyet, bir toplulukta veya kuruluştaki idareyi elde bulundurmaya, hükümet etmek” anlamına gelmektedir (Bulut, 2016: 2). Türk Dil Kurumu (TDK) iktidarı bir işi yapabilme, erk, kudret olarak tanımlamaktadır (TDK, 2017). Ahmet Kemal Bayram iktidarın toplumsal bir olgu olduğunu ve bu olgunun yaşamın birçok alanında ortaya çıktığını ifade ederek iktidarın din, siyaset, ekonomi, psikoloji gibi alanlarda toplum yaşamında sıkça karşılaşılan ilişkilerin bir sonucunda ortaya çıkan bir gerçeklik durumu olduğunu belirtmektedir (Bayram, 2003: 1). Bu tanıma göre iktidar birçok disiplinin kapsama alanına da girmekte iken, bu disiplinlerin hepsi iktidar için bağımsız bir bilimsel çalışma alanı oluşturmamıştır. Bağımsız olarak sadece iktidar ile ilgilenen bilim dalı kratoloji (iktidar bilimi) olarak bilinse de Bayram'ın tabiriyle bu bilim üzerine çalışmalar çok azdır. İktidarı başka bir biçimde elen alan Andrew Heywood ise iktidarı arzulanan bir sonuca kavuşma gücü olarak tanımlamıştır. Ona göre iktidar muktedir olmaktır. Ayrıca iktidar ‘güç’ ve ‘manipülasyon’ kavramlarına yakın olmakla beraber “etkinin aksine

cezalandırabilme veya mükâfatlandırabilme gücü olarak kullanılmaktadır” (Heywood, 2006: 29).

Heywood'un tanımlamasını açmak gerekirse, burada iktidarın güç kullanma kabiliyetinin olduğu varsayımında bulunulabilir. Buradan hareketle iktidarın güç kullanarak cezalandırma kabiliyetiyle bir tahakküm kurmaya çalıştığı da ifade edilebilir. Çünkü bir yerde cezalandırma ya da mükâfatlandırma söz konusu ise orada tahakküm altına almak ya da kontrol etmek kaçınılmazdır. İktidar üzerine farklı bir bakış açısıyla değerlendirme yapan Michel Foucault'ya göre iktidar, bireylerin öznel olma imkanlarının bir şartı konumundadır. Çünkü Foucault'da iktidar bakımından ehemmiyetli olan şey “öznenin hangi koşullarda ve hangi biçimlerde söylemin düzeninde ortaya çıktığıdır” (Çelebi, 2013: 519). İktidar kavramına dair başka bir tanımlamayı Gramsci'nin anlayışına atıfla dile getiren Hülya Özçağlar Eroğlu, "*Foucault'un İktidarlari*" adlı makalesinde iktidarı rızaya dayanan egemenlik şeklinde ifade ederek iktidarın hegemonik blok olduğunu ve farklı sınıfların bu bloğa açıkça rıza gösterdiklerini belirtmiştir. Eroğlu'na göre iktidar “ne sadece üretim ilişkilerinin ne de sadece sınıf mücadelelerinin ürünüdür” (Eroğlu, 2016: 44).

İktidara daha farklı bir perspektiften bakan Elias Canetti ise, hayatta kalma anı iktidar anıdır diye bir değerlendirme yapmıştır (Canetti, 2003: 229). Burada Canetti, ölüme karşı galip gelenin hayatta kalma durumunu iktidar ile özdeşleştirmektedir. Bertrand Russell ise "*İktidar*" adlı kitabında iktidarı, elde edilmesi arzulan sonuçların ürünü olarak ifade etmiştir. Çünkü Russell iktidarı esasen nicel (quantitative = kemmi²) bir kavram olarak görmüştür. Öyle ki, aynı arzulara sahip iki kişiden biri diğerinin yerine getirdiği tüm arzuları ve bu arzuların yanında diğer arzuları da yerine getirmesi durumunda, diğerinden daha iktidarlıdır (Russell, 1976: 43). Russell, iktidar elde etmenin bir istek olduğunu ve akabinde bu isteğin gerçekleşmesiyle iktidarın oluşabileceği düşüncesindedir. Nitekim ona göre insanoğlunun isteklerinin bir sınırı yoktur ve bunların en başında da iktidar ve şan kazanma isteği gelmektedir. Burada şan ve iktidar kazanma durumu kişiye göre farklılık göstermektedir. Bu arada Russell bu terimlerin birbirleriyle karıştırıldığını ancak özünde farklı olduklarını vurgular. Şöyle ki, “bir Başbakanın şanından çok iktidarı, Kral'ın ise iktidarından çok şanı” söz konusudur (A.g.e.: 14). Cemal Bali Akal ise "*İktidarın Üç Yüzü*"

² Osmanlıca bir kavram olup, Türkçe'de azlık ya da çokluğa dair anlamları taşır.

adlı kitabında iktidara dair bir sosyal tanımlama yaparak şöyle bir çıkarımda bulunmuştur: Sosyal açıdan iktidar evrensel, her toplu eylemin hammaddesidir (Akal, 2005: 64). Max Weber ise "*Sosyoloji Yazıları*" adlı kitabında Akal'ın bir önceki tanımında söylediği evrensel olan iktidarın bir çeşidi olarak siyasal iktidar üzerine şu şekilde bir yorum yapmıştır: "Gücün verdiği saygınlık, pratikte, başka bir topluluk üstünde siyasal iktidar kurmanın şan ve şerefi demektir" (Weber, 2006: 241).

Görüldüğü üzere iktidar için yukarıda farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Akal'ın tabiriyle bu durumda sosyal açıdan evrensel olan iktidarın tek tanımının olması da mümkün olmayacaktır.

Etik Kavramı ve Tanımları

Etik kavramı için bir tanımlama yapmak gerekirse ilk olarak kelimenin kökeninin nereden geldiğine bakmakta fayda olacağı düşünülmektedir. Köken olarak Yunanca ethos sözcüğünden dilimize yerleşmiş olan etik kavramı aslen karakter, huy anlamları taşımaktadır. Ethos, antik Yunanlarda bir şahsın öz yapısı, tabiatı ve davranış biçimi olarak anlaşılmıştır. Esasen muasır düşüncede ethos sözcüğü "bir kültürün, cemaatin ya da grubun karakteri veya ruhu, tını" olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2003: 144). Ahmet Cevizci etik sözcüğünü aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

Ahlak ve ahlaklılığın olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olduğu, tek tek her bireyin şu ya da bu ölçüde şekillendirdiği, somut bir ahlaki hayatı bulunduğu, bu hayat içinde cisimleşen ahlaki değerler peşinden koşulan ideallerin söz konusu olduğu kabuller üzerinde, ahlak adı verilen söz konusu tarihsel olguya yönelen felsefe disiplini; ahlakın eylemin pratiği olduğu yerde eylemin teorisini oluşturan felsefe türüdür (A.g.e.).

Bu tanımlamaya yakın bir tanımlama da Ahmet Arslan tarafından "*Felsefeye Giriş*" adlı sözlükte yapılmıştır. Yapılan bu tanıma göre etik kavramı "ahlakı, ahlaki davranışları konu alan felsefi araştırma, felsefe dalı" şeklinde yer almaktadır (Arslan, 2012: 409). Bu tanıma benzer bir şekilde Ahmet Kemal Bayram'a göre "felsefenin alt dalı olarak etik, nasıl yaşamalıyım, iyi nedir, kötü nedir" gibi sorulara cevap aramaktadır (Bayram, 2008). Yine farklı bir tanımlamada bulunan Bayram, etiğin insanın tüm davranışlarını şekillendiren bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmektedir (Bayram, 2005: 16). Abdulkadir Mahmutoğlu, Annemarie Pieper'den naklederek etiği şöyle tanımlamaktadır: "felsefenin bir disiplini olan

etik, kendini ahlaki eylemin bilimi” olarak anlamaktadır (Mahmutoğlu, 2009: 227). Bunun yanı sıra Alain Badiou ise etiği şu sözlerle tanımlamıştır:

Aslında bugün etik, olup bitenlerle nasıl ilişki kurduğumuzu belirleyen bir ilkeye, tarihsel durumlarla (insan hakları etiği), teknik – bilimsel durumlarla (tıbbi etik, biyo – etik), toplumsal durumlarla (bir arada yaşama etiği), medya durumlarıyla (iletişim etiği) vb. ilgili yorumlarımızı düzenlemenin muğlâk bir biçimine işaret etmektedir" demektedir (Badiou, 2004: 18).

Özgür Özmen Uysal ise etiği ahlak felsefesi olarak niteler ve ona göre “ahlak toplum içinde bir arada yaşama sorunlarını düzenleyen kurallardan, değerlerden, haklardan ve görevlerden” oluşmaktadır. Bayram ile bu noktada kesişen Uysal etiğin “bir şeyin doğru mu yanlış mı; iyi mi kötü mü olduğunu neyin belirlediğini anlamaya çalıştığı” düşüncesindedir (Uysal, 2002: 31-43).

Bu tanım ve yukarıdaki tanımlar etiğin felsefe ile olan bağıını göstermektedir. Yani tek başına etik ile ilgili bir bilimsel çalışma yapılacak olursa bu çalışmanın felsefeyi içermeyen ele alınmasının doğru bir çalışma olduğunu göstermeyebilir. Aynı zamanda bu tanım da etiğin ahlak ile anlamlandırılabilirliği, ahlaki eylemin de etik ile bir organik bağının olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Aslında etik ve ahlak kavramları birbirleriyle çok sık karıştırılan kavramlardır. Kavramların nasıl tanımlandıklarına bakarak aradaki farkı ortaya çıkarmakta fayda olacaktır. Yukarıdaki tanımlamalarda etiğin bir felsefe dalı olduğu görülmektedir. Peki, bu durumda ahlak nedir ve nasıl konumlandırılmalıdır? Ünal Akyüz'e göre ahlak, “genel olarak toplumda oluşmuş örf ve adetlerin, değer yargılarının, normların ve kuralların oluşturduğu sistemi” ifade eder (Akyüz, 2009: 96). Bir başka ifadeyle ahlak, “insanda yerleşmiş olan bir karakter yapısını ifade etmekte ve insanların kendi istedikleri biçimlerde hareket edebildikleri bir alandan” oluşmaktadır (Özen, 2011: 68). Aydın Usta ise etiği bir disiplin olarak değerlendirmiş ve ona göre bu disiplin ahlaki davranış ve kaidelerin yaslandıkları temelleri araştırmaktadır. Buradan hareketle Usta'ya göre etik, davranışlara felsefik bir bakış açısı kazandırarak “doğru-yanlış, ödev-yükümlülük, toplumsal sorumluluk” kavramlarını sorgulamaktadır (Usta, 2011: 40).

Ahlak üzerine farklı bir bakış açısıyla eğilen Immanuel Kant ahlakı bir ödev olarak değerlendirmiştir. Muhammet Sait Duran'a göre Kant ahlakı “hissi saiklerden ve sonuçlarından bağımsız olarak değerlendirerek, salt rasyonel bir etik geliştirmeye

çalışmıştır” (Duran, 2017: 57). Çünkü Kant, “kendinden önceki, mutluluğu ve amaçsallığı ahlakın merkezine yerleştiren anlayışı” eleştirmiştir ve bu çerçevede ödev kavramını yerleştirmiştir. Bu bağlamda Kant her eylemi bir ödev olarak değerlendirir. Örneğin bir bakkalın deneyimsiz müşterisini aldatması ödevde uygun değildir (Kant, 1982: 12).

İktidar ve Etik kavramlarına farklı tanımlamaları yukarıda ifade ettikten sonra güç ve ahlak kavramları ile kullanılışlarına dair bir açıklama getirmek yerinde olacaktır.

Kavramların Kullanılışına Dair Bir Açıklama

Esasen sosyal bilimlerde birçok kavram başkaca kavramlarla özdeşleştirilmiş ve bilerek ya da bilmeyerek biri diğeriymiş gibi kullanılmaktadır. Bu çalışmaya konu olan iktidar kavramı yerine daha çok güç kavramı kullanılırken aynı durum etik kavramı için de geçerli olmuştur. Etiğin daha çok ahlak ile karıştırıldığını da sosyal bilimlerde yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır. Güç ve iktidar kavramı arasındaki farklılığa dair bir açıklama getiren Canetti şu açıklamayı yapar:

Güç sözcüğü etkisi bakımından doğrudan ve burada olan bir şeyi iktidardan daha dolaysız bir biçimde zorlayıcı bir şeyi getirir akla. Fiziksel güç deyişi gerçekte aynı fikrin yalnızca daha açık bir ifadesidir; çünkü daha aşağı ve kaba dışavurumların içindeki iktidar her zaman güç olarak daha iyi betimlenmiştir. Örneğin avın yakalanıp ağza götürülmesi güç aracılığıyla gerçekleştirilir. Güç kendisine zaman tanındığında iktidar haline gelir, ama kriz anı, geri dönüşsüz karar anı gelince güç çıplak güç haline geri döner. İktidar daha geneldir ve güçten daha geniş bir uzam içerisinde işler; iktidar çok daha fazlasını içerir, ama daha az dinamiktir. İktidar daha törenseldir, hatta belirli bir sabır ölçüsü vardır (Canetti, 2003: 283).

Aynı şekilde etik ve ahlak arasındaki farklılığa dair bir açıklama da Osman Pazarlı tarafından dile getirilmiştir. Ona göre ahlak insanlara birçok alanlarda görevler bildirmektedir ve etik ise sadece söz konusu görevin kaynaklarını ve niteliklerini araştırmaktadır. Buradan hareketle Pazarlı, ahlakın iyi olan işleri gösterdiğini, etiğin ise iyiliğin ne olduğunu araştırdığını düşünmektedir. Yani biri pratikleri, öteki de pratiklerin esaslarını ve kaynaklarını araştırmaktadır (Pazarlı, 1980: 36).

Bu arada etik ile ahlak arasındaki fark ifade edildikten sonra ahlakın batı toplumunda nasıl yer bulduğuna değinmek yerinde olacaktır. Batı toplumlarında ahlak ve din kavramları bazen birbirini etkilemiş ve bazen de birbirlerini tamamlayıcı olmuşlardır.

Örneğin Amerikan toplumunun inşasında ahlak ve dini değerler etkili olmuştur. Weber'in protestan ahlakına tam da bu noktada değinmek bu çalışmanın iktidar-etik arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarma amacına hizmet edecektir.

Protestan Ahlakı

Protestan sözcüğü esasen "başkaldıran (Torun, 2002: 90)", karşı koyan, itiraz eden anlamlarına gelmektedir. Dini terim olarak Protestanlığın, Martin Luther ve Jean Calvin'in öncülüğü sonucunda doğan bir hareket olduğu söylenir. Bu harekete neden Protestanlık denildiğini Hikmet Tanyu'ya göre "Luther'in, papanın günahları affetmesi (indulgence) ve kiliseye para toplamasını protesto etmesiyle, bu harekete Protestanlık" denilmiştir (Tanyu, 1981: 152). Weber'e göre "protestan ahlakın veya zaman zaman kullanmayı tercih ettiği deyimle Asketik Protestanlığın" (Torun, 2002: 90) belli başlı dört tarihi taşıyıcısı bulunmaktadır (Weber, 1984: 83).

1. **Kalvenizm**: Hollanda, İngiltere ve Fransa'da yaygındır.
2. **Pietizm**: Kalvenizm temelinde olup ilk önce İngiltere ve Hollanda'da gelişmiştir. Kilisenin laikleşmesine karşı kişisel imana (IPFS, 2018) ağırlık veren bir akımdır.
3. **Metodizm**: Weber'e göre 18. yüzyıl ortalarında İngiliz devlet kilisesinde doğmuştur. Kurucularının arzusu eski kilisenin içinde asketik ruhun yeni bir uyanışı olarak yeni bir kilise kurmak değildir ve gelişimi sürecinde özellikle Amerika'ya uzanışında Anglikan kiliseden ayrılmıştır.
4. **Baptist**: Hollanda'da ortaya çıkmış protestan bir mezheptir. Bu mezhep bir karışımdan ibarettir. Söz konusu karışım eski Anabaptistlerle İngiliz Kongregasyonalistlerinin inançlarının birleşimidir. Baptizm, vaftiz esnasında bedenin suya tümüyle daldırılmasına dayanır. Böylelikle şahsın İsa'ya öz iradesiyle inancının kesin bir göstergesi olarak gören ve buradan hareketle sadece yetişkinlere bu işin yapılabileceğini kabul eden bir gruptur (Erbaş, 2002: 217). Dogmatik açıdan Anglikan Kilisesini ve Metodist mezhepleri andırmaktadır (Weber, 1984: 83).

Weber'e göre asketik hareket en geniş anlamda "Puritenizm" olarak adlandırılmaktadır. Weber, protestan ahlakın nasıl olması ya da nasıl görülebileceğini ahlaki yaşam belirtisi şartına bağlamıştır. Weber'e göre ahlaki hayat tarzı görünüşleri yukarıda sözü edilen dört kaynaktan biri veya birkaçının bileşiminden doğan değişik mezheplerin

tarafında gözlemlenebilir (Weber, 1984: 84). Yani ona göre ahlaki yaşam bir nevi protestan ahlakı ya da protestan öğretileridir. Bunun dışında herhangi bir ahlakilikten söz edilemez. Weber'in "*The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*" adlı kitabında, giriş bölümünü kaleme alan Anthony Giddens, Weber'in protestan etiğe bakışını şöyle ifade eder: Weber, protestan etiğin, puritanizmi modern kapitalizme bağlayan nedensel zincirin sadece bir tarafını izlemektedir (Weber, 1989: xvii).

Öte yandan Protestanlık ve Kalvinizm arasındaki farklılığı Torun şu şekilde ifade etmektedir:

Protestanlık, bizim saydığımız ve diğer benzer mezhepleri ifade etmek için kullanılan genel bir isimdir. Kalvinizm, Protestan mezhepleri arasında en yaygın olanıdır ve Protestanlığın ağırlıklı teorik-dogmasını oluşturur. Bu gerekçe ile Protestanlık ile Kalvinizm terimleri biri diğerinin yerine kullanılmıştır (Torun, 2002: 91).

Torun, devamında H. Ekber Bodur'dan aktararak, Protestanlık öğretilerine Püritanizm denildiğini ifade etmiştir. Püritenlerin, 17. yüzyıl itibarıyla İngiltere'den Amerika'ya geldiklerini belirten Ali Can Güngör, onların koloniler halinde yerleştikleri Amerika'da örf ve itikatlarına uyan yeni bir toplum oluşturmaya çalıştıklarını aktarmaktadır (Güngör, 2013: 204). Oluşturulacak bu toplumda protestan ahlakı ve din anlayışı hâkim olacak, toplumun hayat tarzına, kurum ve kuruluşların yapılarına ve siyasi hareketlere nüfuz etmelidir. Nitekim Amerika'nın kuruluş felsefesinde de bu değerlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Kuruluş felsefesinin özünde bu değerlerin olduğunu Amerika'nın Ankara Büyükelçiliği sitesinde yayınlamış olduğu "*Amerikan Tarihinin Ana Hatları*" adlı yazıda görebilmek mümkündür. Yazıdaki ifade şöyledir:

Leyden Püritenlerinden bir kesimi 1620'de Virginia Şirketi'nden bir toprak imtiyazı sağladı ve 101 kadın, erkek ve çocuktan oluşan bir grup Mayflower gemisiyle Virginia'ya hareket etti. Bir fırtına onları kuzeye sürükledi ve Cape Cod'un New England bölgesinde karaya çıktılar. Kendilerinin herhangi bir hükümetin yetki alanı dışında olduğuna inandıkları için, kendi seçtikleri önderleri tarafından kaleme alınacak "adil ve eşit yasalar"a uymayı kabul eden bir resmî belge hazırladılar. Bu "Mayflower Sözleşmesi"ydi (ABD Büyükelçiliği, 2018).

Bahse konu bu sözleşme ABD anayasasının oluşturulması ile ilgili ilk çalışmalarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Mayflower aslında bir geminin adı olup

Mayıs Çiçeği anlamında gelmektedir. Bu sözleşme ile aslında ABD'ye göç eden İngilizler sivil toplumun temelini atmışlardır. Peki, bu sözleşme tam olarak ne aktarmaktadır:

Tanrı'nın adıyla, âmin! Aşağıda imzası bulunan bizler, dinimizin koruyucusu, İrlanda, Fransa ve Büyük Britanya'nın hürmete layık kralı James'in sadık bendeleri, Tanrı'nın inayetiyle; Ülkemizin ve Kralımızın şerefi, Hristiyanlık inancının ilerlemesi ve Tanrı'nın zaferi için ant içerek Virginia'nın kuzey kısmındaki ilk koloniyi kurmak için seyahate çıkmayı; bu vaatlerimizi tek başımıza ya da karşılıklı olarak Tanrı'nın huzurunda yerine getirmeyi; dirlik ve düzenimiz için ve yukarıda bahsedilen amaçların yerine getirilmesi için sivil bir örgüt çatısı altında bir araya gelmeyi; adil ve eşit kanunları, emirleri ve anayasaları koloninin genel çıkarlarına uygun olacak bir şekilde çıkarmayı bütün alçakgönüllülük ve itaatimizle vaat ediyoruz (Mayflower, 2018).

Mayflower sözleşmesinde de görüldüğü üzere ABD anayasası dini temellere dayandırılarak ahlak ve adalet üzere inşa edilmiştir. Protestan ahlakı ve bu ahlakın ABD anayasasına ve dolayısıyla sivil toplumuna nasıl etki ettiği ifade edilirken, oluşan bu ahlaki durumun nasıl yitirildiğini göstermesi bakımından Frankfurt Okulu ya da diğer adıyla Eleştirel Teori'nin geliştirdiği kültür kavramına ve bu alanda kavramsallaştırma olarak kullanılan kültür endüstrisi tanımlamasına da değinmek gerekmektedir. Bu okul temsilcilerine göre kapitalizm ekonomi politik gibi bir kavramla açıklanamaz. Bu sebeple eleştirel bir bakış açısı geliştirerek kültür kavramı üzerinde durulmalıdır.

Kültür Endüstrisi

Kültür endüstrisi kuramı Frankfurt teorisyenleri tarafından geliştirilmiş olup, “temel çıkış noktasında 1930’lu yıllarda faşizmin hızlı bir gelişim trendi içinde olmasının katkısı büyük olmakla birlikte, sosyalist hareketlerin de dikkate değer bir gerileme içinde olduğu gerçeği bulunmaktadır” (Şan ve Hira, 2007: 1). Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Herbert Marcuse, Leo Lowenthal ve Erich Fromm gibi düşünürler bu okulun temsilcileri olup kültür endüstrisi, kitle toplumu ve tüketim toplumu gibi konular hakkında ABD’de çalışmalar yapmışlardır. Kültür endüstrisinin başlangıç noktası Avrupa olsa da gelişme gösterdiği yer ABD’dir. Frankfurt Okulu temsilcilerine göre kültür endüstrisi ve kitle kültürü modern totaliterliktir. Yine bu okulunun temsilcilerine göre kapitalist modernlik, bireyin sonunu hazırlamakta ve bu minvalde bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkarken kültür endüstrisi yeni bir iktidar, güç göstergesi olmasından ötürü tek tip bir toplum yaratmaktadır. Adorno’ya göre kültür endüstrisi öyle bir kültürden farklıdır. Kültür endüstrisi

bilinen şeyleri yeni bir nitelikte birleştirir. Yine başka bir ifadeyle Adorno kültür endüstrisini, müşterilerin kasten ve tepeden bütünleştirilmesi şeklinde ifade eder (Adorno, 2007: 109). Ona göre müşteri kültür endüstrisinin kralı ya da öznesi değildir, nesnesidir. Kitlelerin kültür endüstrisinin nesnesi olmakla totaliter sermaye iktidarının yani hasmının boyunduruğu altına girdiğinin altını çizer (A.g.e., 48). Louis Dolot'a göre kültür endüstrisi üç ana sınıfa ayrılır. Bunlar, çok dağılımlı kültürel metalar (kitaplar, plaklar, afişler, kasetler vb.), kültürel teçhizat (elektrofon, manyetefon, fotoğraf araç gereci, manyeteskop, kameraskop) ve büyük teçhizattan (Radyo-TV yayıcı ve özellikle de alıcıları) oluşmaktadır (Dolot, 1991: 44). Yusuf Adıgüzel ise kültür endüstrisinin özellikle kitleler açısından değerlendirmek gerektiğini ifade eder çünkü ona göre bu ikisi arasında birbirinin mevcudiyeti bağlamında bir ilişki söz konusudur (Adıgüzel, 2001: 120).

İktidar ve Etik üzerine yapılan tanımlamalar ve tartışmalar ışığında bir sonraki bölümde iktidarı elinde bulunduran liderde olması gereken etik/ahlak incelenmeye çalışılmıştır.

Bir İktidar Sahibi Olarak Lider Etiği

Günümüzde iktidar terimi genellikle siyasi bir terim olarak algılanmaktadır. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki siyaset, iktidarı da barındıran alanlardan sadece biridir. Aslında iktidar hayatımızın her alanında mevcuttur. Evde ebeveyn ve çocuk, okulda öğretmen ve öğrenci, bürokraside amir ve memur, Cami'de imam ve cemaat, hastanede doktor ve hasta, toplu taşıma araçlarında şoför ve yolcu, kâr amacı taşıyan ya da taşımayan bütün organizasyonlarda yöneticiler ve çalışanlar arasında ve daha çok sayıda sıralayabileceğimiz örnekte bir iktidar ilişkisi mevcuttur. Çalışmanın ilerleyen bölümünde iktidar ilişkilerinden sadece yöneten vasfa sahip olan ve bununla beraber iktidarını elinde bulunduran liderin etik anlayışına değinilmiştir.

Lider, sözlükte “önder, şef, bir partinin/kuruluşun en üst düzeyde yönetimiyle görevli kişi” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2018). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere lider, önder, şef ya da en üst düzeyle görevli kişi olması hasebiyle iktidarı elde bulundurmaktadır. Çünkü önder, fikirleri ve organizasyonu içerisinde bulunanların üzerinde sahip olduğu güven duygusuyla çalışanlarına ya da takipçilerine emir yoluyla bir şey yaptırma/yaptırabilme kabiliyetiyle hali hazırda bir hâkimiyet sağlamıştır. Lider tanımını,

TOBİDER

Gordon R. Sullivan ve Michael V. Harper'den aktarımla dile getiren Servet Özdemir ve Ferudun Sezgin "*Etkili Okullar ve Öğretim Liderliği*" adlı makalesinde lider tanımına aşağıdaki şekilde yer vermişlerdir:

Geniş bir kişisel bakış açısına sahip, gördüklerini ve öğrendiklerini amaçlı bir şekilde birbirine bağlayabilen; değerlerin ve vizyonun köşe taşlarına dayalı stratejik mimariyi oluşturabilen; başkalarının göremediği kalıpları görebilen ve hızla karar verip harekete geçme cesaretine sahip; insanları etkileyerek ve esinlendirerek, öğrenen bir örgüte önderlik edebilecek; bizzat kendileri teknolojiye vakıf olan; astlarına öğretebilen ve onları geliştiren; insani boyutu örgütün merkezine alabilen ...(Özdemir ve Sezgin 2002: 267-268).

Bu tanımdan hareketle liderin yönlendiren, başarıya teşvik eden ve öğreten olması gerektiği çıkarılabilir. Bununla beraber tanımda bahsi geçen insani boyutu örgütün merkezine alabilen olması sebebiyle liderin, etik değerlere sahip olması gerektiği çıkarımında da bulunulabilir. Çünkü insanın merkeze alındığı her durumda bir etik değerden söz etmek mümkündür. İnsanın olduğu her yerde, insan hakları, fikir ve din hürriyeti, farklı dil ve ırklar bulunduğundan eğer lider bu farklılıklar içerisinde mensuplarını huzurlu ve dolayısıyla adil bir şekilde yaşatabiliyorsa etik/ahlaki bir lider tutumu sergiliyor demektir. Coşkun Can Aktan'ın "*Politikada Liyakat Üzerine Kutadgu Bilig ve Koçi Bey Risalesinden Öğreneceklerimiz*" adlı makalesinden aktardığı üzere Yusuf Has Hacib bir bey olarak liderde bulunması gereken özellikleri;

- Siyaset sahibi olmak,
- Örf ve kanunlara riayet etmek,
- Doğru sözlü ve dürüst olmak,
- Seçkin ve iyi tabiatlı olmak,
- Asalet, bilgili ve akıllı olmak,
- Adil olmak, hayâ ve takva sahibi olmak,
- Fazilet, cesaret, sabır ve sükûnet, alçak gönüllü olmak,
- İlimli olmak,
- Tok gözlü olmak,
- İhtiyatlı ve uyanık olmak,
- Fesat olmamak,
- İnatçı olmamak,
- Yumuşak huylu olmak ve güler yüzlü olmak,
- Kötü alışkanlık sahibi olmamak,
- Cömert olmak,
- Himmet ve mürüvvet sahibi olmak,
- Doğru kanunları koymak ve halkın refahını artırmak,

- Zulmetmemek, hizmette bulunanları ödüllendirmek” şeklinde sıralamıştır (Aktan, 1999: 99).

Hacib'in de ifade ettiği şekliyle bir liderde bu gibi özelliklerin bulunması önemlidir. Aslında günümüz modern toplumuna bakıldığında bu değerlerin halen daha günümüz liderlerinde olması gerektiği bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani günümüze değin hemen hemen birçok şey değişim göstermiş olsa da değer olarak nitelendirilen birçok şey insanlık tarihinin ortak kaygısı olagelmıştır.

Yukarıda lider üzerine yapılan tanımlamalara ve liderde olması gereken özelliklere kısaca değinilmiştir. Bu bağlamda bir tanımlama ve değerlendirme yapılırken liderlik tarzlarına da değinmek gerekmektedir. Cevat Celep'e göre iki tür lider tarzı bulunmaktadır. Bunları karizmatik liderlik ve dönüşümsel liderlik olarak ifade etmek mümkündür (Celep, 2004: 23). Esasen bu liderlik tarzlarından ilki olan karizmatik liderlik (güç), Weber tarafından sosyoloji literatürüne kazandırılmıştır. Weber'in karizmatik liderlikle ilgili görüşlerine James G. Hunt'tan alıntı yaparak makalesinde yer veren Şebnem Aslan, bahse konu görüşleri şu şekilde sıralamaktadır:

Lider olağanüstü ilahi hediyelerle donatılmıştır. Karizmatik liderin ortaya çıkışı bir sosyal kriz durumunun varlığını gerektirmektedir. Karizmatik liderler, krizlere radikal çözümler önermektedirler. İzleyenler, liderin olağanüstü güçlerinin olduğuna inanırlar. Liderin olağanüstü yetenekleri ile elde edilen başarı, onun liderliğini sağlamlaştırmaktadır (Aslan, 2009: 258).

Weber'in bu görüşlerinde karizmatik liderin ilahi hediyelerle donatılması sebebiyle karizmanın sonradan kazanılan bir unvan olmadığı çıkarımında bulunulabilir. Karizma doğuştan gelir, sonradan temin edilmez. Weber ayrıca siyasette de bir iktidar mücadelesi olduğu düşüncesindedir. Ona göre “etkin olarak siyasete giren kişi, iktidarı, ya başka amaçlara (idealist veya bencil) hizmet edecek bir araç olarak ya da iktidar için iktidar diye, yani iktidarın verdiği önemlilik duygusunu tatmak ister” (Weber, 1989: 133).

Burada idealist ya da bencil amaçlara hizmet için bir iktidar mücadelesi verilebileceği çıkarımında bulunulabilir. Ancak bu kez de şu soruyu sormak gerekmektedir. “Ahlak ile siyaset arasındaki ilişki nedir? Ahlak ile siyasi eylem arasındaki ilişkinin, ahlak ile herhangi bir başka eylem türü arasındaki ilişkiden farkı var mıdır?” (Weber, 2006: 14). Bu sorunun yanıtı kesinlikle evet olacaktır. J. Morgan Howard'ın etik liderin sahip olması

gereken özellikler üzerine çizmiş olduğu çerçevede bir değerlendirme yapılacak olursa etik liderin sahip olması gereken dört farklı özelliğinin olduğu görülür. Bu özellikleri şu şekilde ifade etmek mümkündür. Lider öncelikle yaşamı boyunca dürüst ve namuslu olmalıdır. İkincisi olarak lider, geleceğe dönük hedefleri sahip olmalıdır. Üçüncü olarak lider çevresindeki insanlara umut aşılmalı ve kesinlikle iyimser olmalıdır. Dördüncü ve son olarak lider, çevresindeki insanlar için üzüntü ve mutsuzluk değil neşe kaynağı olmalıdır (Howard, 2005: 6).

Howard'ın bu kısa ve öz yaptığı özellik sıralamasında da görüleceği üzere etik liderin dürüstlük, mutluluk sağlayıcı ve umut verici olması gerekmektedir ki takipçileri onu her daim lider olarak görmeye devam etsin. Aksi halde liderliği sorgulanır ve sorgu başladığı andan itibaren de bir çöküşün başlaması ya da yok oluşun vuku bulması kuvvetle muhtemeldir.

Sonuç

İktidar ve Etik kavramları üzerine tanımlamalar, farklı düşünürler ve akademik camiadan olan şahsiyetlerin görüşlerine bu çalışmada yer vermeye çalışılmıştır. Kavramlar üzerine farklı tanımlamalar olduğu görülmekle beraber ortak bir tanıma ulaşmanın sosyal bilimler literatüründe az rastlanır bir durum olduğu kanısına varılmıştır. Protestan ahlakı, ödev ahlakı, kültür endüstrisi, siyasal iktidar, etik liderlik, modern toplum vb. kavramların iktidar-etik ilişkisinde sahip olduğu yerin önemli olduğuna bir kez daha kanaat getirilmiştir.

Bununla beraber iktidarı elinde bulunduran bir liderin öncelikle etik anlayışının geliştirilmesi ve bu bağlamda etiğe dair bir hassasiyetinin oluşması için öncelikle kendi benliğinde etik ihtiyacını karşılama gerektiği aktarılmıştır. Etiğin olmadığı bir ortamda düzensizlik, itaatsizlik baş gösterir ki bu da liderin iktidarının sorgulanmasına neden olabilir fikri ağırlık kazanmıştır. Liderin, etik temelinde bir ilişki -ki bu ast/üst ilişkisi dahi olabilir- inşa etmesi durumunda hem kendi hem de temsil ettiği topluluk/takipçi vs. için sağlıklı bir model ortaya konacağı düşünülmüştür.

Lider, etik liderlik hususunda kendisini her daim sorgulamalıdır. Her Őeyden önce lider kendisine; nasıl iyi insan olurum, iyi olana nasıl eriŐebilirim, mutluluk nedir, nasıl elde edebilirim gibi sorular sormalı ve bu sorulara yanıt bulmaya çalışmalıdır. Bu sorulara yanıt bulan lider, bu yanıtı kendi yaŐamına da aksettirecek Őüphesiz ki etik bir duruŐ sahibi olacaktır.

KAYNAKLAR

- ABD Büyükelçiliği, “Amerikan Tarihinin Ana Hatları,” <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAAnaHatlar/Tarih.htm>
- Adıgüzel, Y. (2001). Kitle Toplumunun Açmazları: Kültür Endüstrisi. İstanbul: Şehir yayımları.
- Adorno, T. W. (2007). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi (N. Ünler, M. Tüzel ve E. Gen Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akal, C. B. (2005). İktidarın Üç Yüzü, III. B., Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Aktan, C. C. (1999). Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlaka Doğru: 3-Siyasal Ahlak. Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Ü. (2009). Siyaset ve ahlak. *Yasama Dergisi*, (11), 93-129.
- Aslan, A. (2012). Felsefeye Giriş, Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- Aslan, Ş. (2009). Karizmatik liderlik ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi: “Kurumda çalışma yılı” ve “ücret” değişkenlerinin rolü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 256-275.
- Badiou, A. (2004). Etik–Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme (T. Birkan, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bayram, A. K. (2003). İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenk: Michel Foucault. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 33-46.
- Bayram, A. K. (2005). Modern etik ve siyaset. 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu (18-19 Kasım 2005)*, 49.
- Bayram, A. K. (2008). Modern Zamanlarda Etik ve Siyasal Değerler. *Dem Dergi, Yıl, 2*, 16-23.
- Bulut, N. (2016). Siyasal İktidar Tipleri ve Bir Siyasal Tipi Olarak (Modern) Devlet.
- Canetti, E. (2003). Kitle ve İktidar (G. Aygen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Celep, C. (2004). Dönüşümsel Liderlik, Ankara: Anı Yayınları.
- Cevzici, A. (2003). Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault’da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1).
- Dolot, L. (1991). Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür (Ö. Nudralı, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duran, M. S. (2017). Kant’ın Ödev Ahlakı Üzerine. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (6), 57-84.

- Erbaş, A. (2002). Protestan Reformu ve Martin Luther. *Dinler Tarihi Araştırmaları III-Hıristiyanlık*, Ankara, 197-245.
- Eroğlu, H. Ö. (2016). Foucault'nun İktidarları. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(2).
- Güngör, A. C. (2013). Püritenizm ve Hollywood İlişkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Sayı 12
- Heywood, A. (2006). Siyaset (B. B. Özipek, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Howard, J. M. (2005). Liderlik ve Etik, *Executive Excellence Dergisi*.
- IPFS, "Pietizm Nedir?"
<https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKFmG7AHE8P34isapyhCxX/wiki/Pietizm.html>.
- Kant, I. (1982). Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi (İ. Kuçuradi, Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Mahmutoğlu, A. (2009). Etik ve Ahlâk; Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler. *Türk İdare Dergisi*, 225-249.
- Mayflower Sözleşmesi http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/mayflower-sozlesme.htm
- Özdemir, S., ve Sezgin, F. (2002). Etkili Okullar ve Öğretim Liderliği. *Kırgızistan Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 266-282.
- Özen, Y. (2011). Etik mi? Ahlak mı? Modernite mi? Medeniyet mi? (Değerler Eğitime Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 63-87.
- Pazarlı, O. (1980). İslam'da Ahlak. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Russell, B. (1976). İktidar (M. Ergin, Çev.). Altın Kitaplar Basımevi.
- Şan, M. K., ve Hira, İ. (2007). Frankfurt Okulu ve kültür endüstrisi eleştirisi. *Sosyoloji yazıları I*, 324-340.
- Tanyu, H. (1981). Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 151-161.
- Torun, İ. (2002). Kapitalizmin Zorunlu Şartı "Protestan Ahlâk". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2
- Türk Dil Kurumu, "İktidar Tanımı",
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59fee07dac77c2.47657943
- Türk Dil Kurumu, "Lider Tanımı",
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a57ce0acbdee3.18615738

- Usta, A. (2011). Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlak. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 39-50.
- Uysal, Ö. Ö. (2002). Muhasebe Eğitiminde Etik: Araçsal Etik mi?. *Muhasebe Denetimine Bakış*, 2(7), 31-43.
- Weber, M. (1984). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Z. Aruoba, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Weber, M. (1989). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (T. Parsons, Çev.). London: Unwin Hyman.
- Weber, M. (2006). *Meslek Olarak Siyaset* (A. Timuçin ve M. Sert, Çev.). İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- Weber, M. (2006). *Sosyoloji Yazıları* (T. Parla, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.